

СТРАХОВИЙ ЗАХИСТ ЯКОСТІ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Борисова В.А., д.е.н., професор

Сумський національний аграрний університет, м. Суми

Державна політика в сфері відтворення ресурсного потенціалу в агропромисловому виробництві спрямована на вирішення проблем економічного, соціального та екологічного напрямів, що мають суттєвий вплив на процес економічного розвитку України. Важливу роль при цьому відіграє страхування для запобігання та попередження ризиків, відшкодування заподіяних збитків, розвитку страхових відносин.

Внаслідок високої господарської освоєності земельною фонду держави (72,2%, рівень розораності – 57,1%, у тому числі сільськогосподарських угідь – 79,8%) й екстенсивного використання продуктивних угідь посилюється деградація земель: ґрунти втрачають свою родючість і виснажуються. За даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру в країні 13,2 млн. га сільськогосподарських угідь зазнають водної ерозії, 19,3 млн. га – вітрової, ще 10,7 млн. га деградують внаслідок підвищеної кислотності, 3,9 млн. га засолені та солонцюваті, 3,6 млн. га заболочені й перезволожені. Площа ріллі, яка деградує внаслідок ерозії, протягом останніх 25 років збільшилась на третину, й щорічно ця деградація розширюється на 90-100 тис. га, а вміст гумусу в ґрунтах знижується на 20%. Нині тільки 1 з кожних 10 га продуктивних земель має нормальний екологічний стан, що становить лише 10%. Разом з тим, витрати на протиерозійні та інші землеохоронні й землемеліоративні заходи постійно зменшуються [1].

Виключна актуальність проблеми підвищення ефективності використання, відтворення та збереження земельних ресурсів в Україні як одній зі значних країн світу (вона займає за площею земельних ресурсів друге місце в Європі і 42 місце у світі) зумовлена не тільки наявною тенденцією поглиблення значних структурно-динамічних змін у використанні, відтворенні та охороні цього провідного природного ресурсу, специфічними особливостями їх у

країні, але й тим, що в останні роки значно знизився рівень віддачі земельних ресурсів як в абсолютному, так і в порівняльному вимірі [5].

У життєвих засобах і продуктах аграрної праці «уречевлено» як природно-екологічні, так і суспільно-економічні закономірності. Тільки подібне розуміння проблем аграрного виробництва, страхування ресурсного потенціалу та екології дає змогу подолати нинішній, суто технологічно-економічний підхід до взаємодії, взаємовідносин людини, виробництва та природи. Завдання науки полягає в тому, щоб забезпечити комплексний суспільно-природний підхід, інтегроване розуміння процесів і змін, які відбуваються в навколишньому середовищі під впливом господарської діяльності, демографічного та соціально-економічного розвитку суспільства [1, 4].

Існуюча нормативно-законодавча база по земельних питаннях створює можливість розробки економічного стимулювання за підвищення агроекологічної оцінки земельних угідь, яке забезпечуватиме розширене відтворення родючості ґрунтів. Комплексний підхід передбачає державний контроль за агроекологічним станом ґрунтів, рівнем родючості та економічну мотивацію капіталовкладень в охорону та відтворення родючості ґрунту. Такі радикальні заходи сприятимуть відвертанню екологічної кризи в землекористуванні.

Згідно з Земельним кодексом [2] Україні необхідно відшкодовувати збитки власникам землі та землекористувачам, заподіяні внаслідок погіршення якості ґрунтового покриву та інших корисних властивостей сільськогосподарських угідь, однак механізм відшкодування збитків не відпрацьований. Одним з шляхів відповідного механізму може бути обов'язкове страхування якості земельних ресурсів. При цьому страхувальниками є підприємства-користувачі земельними ресурсами сільськогосподарського призначення всіх форм власності. Об'єктом страхування є земельні ресурси, що знаходяться у власності чи оренді сільськогосподарських підприємств. Страховий ризик полягає в зменшенні родючості ґрунтів згідно з нормами, вказаними в паспорті земельної ділянки,

для чого відповідним органам необхідно провести дослідження якості земельних ресурсів у межах їх паспортизації. Страховою подією є погіршення основних паспортних показників якості земельних ресурсів через гео-кліматичні процеси, стихійні явища, неправомірні дії третіх осіб тощо. Факт настання страхового випадку визначається при щорічному порівнянні існуючих показників з паспортними.

Страхування необхідно проводити для підприємств-землекористувачів, які мають більш, ніж 1 га земельних угідь. Якість земель повинна впливати на розмір страхових внесків: сільськогосподарські підприємств, що мають кращі землі, повинні сплачувати більшу суму страхових платежів, бо вони можуть одержати більший прибуток і повинні платити за можливість користування кращими землями. Для підприємств-землекористувачів, які будуть вкладати власні кошти на відтворення земельних ресурсів, необхідно надавати знижки до страхових внесків, бо вони сприяють покращенню якості земельних ресурсів. У разі погіршені якості землі розмір страхових платежів збільшується. Обсяг страхової відповідальності обмежується розміром витрат на відтворення якості земельних ресурсів і складає не більше 70% загального розміру збитку, можливо також застосування франшизи. Обов'язковість такого страхування дозволить охопити першочерговою увагою великі та небезпечні в екологічному відношенні об'єкти. Доцільно також використання страхового полюсу з 3-4 ступенями захисту як застави (цінного паперу) при довгостроковому кредитуванні відтворення якості земельних ресурсів.

Розрахувати розмір страхового фонду для збереження та відтворення родючості земель сільськогосподарського призначення можна за формулою:

$$F = S \cdot Q \cdot T / 100\%,$$

де F – величина страхового фонду; S – площа земельних ресурсів сільськогосподарського призначення; Q – грошова оцінка 1 га земельних ресурсів сільськогосподарського призначення; T – розмір страхового тарифу, (%).

Результати проведених розрахунків за даними статистичної звітності [3] щодо формування страхового фонду для збереження та відтворення родючості

грунтів сільськогосподарського призначення, де вирощуються основні види продукції рослинництва на прикладі Сумської області, подані у табл. 1.

Таблиця 1. Формування страхового фонду для збереження та відтворення родючості ґрунтів Сумської області при вирощуванні зернових та технічних культур

Найменування районів	Зернові культури				Технічні культури			
	Площа, тис. га	Грошова оцінка 1 га землі, тис. грн.	Розмір страхового платежу з 1 га, грн.	Величина страхового фонду, тис. грн.	Площа, тис. га	Грошова оцінка 1 га землі, тис. грн.	Розмір страхового платежу з 1 га, грн.	Величина страхового фонду, тис. грн.
Всього по області	594,5	38,5	192,5	114441	94,2	36,0	180,0	16956
м. Суми	1,5	40,0	200,0	300	0,1	41,0	205,0	21
Білопільський	51,9	39,5	197,5	10250	8,2	35,5	177,5	1456
Буринський	38,8	39,0	195,0	7566	7,0	35,0	175,0	1225
Великописарівський	24,8	40,0	200,0	4960	5,7	6,8	170,0	969
Глухівський	35,5	38,5	192,5	6835	5,1	36,0	180,0	918
Конотопський	49,4	39,0	195,0	9635	8,2	36,0	180,0	1476
Краснопільський	32,5	39,5	197,5	6420	5,7	35,5	177,5	1012
Кролевецький	20,4	30,0	150,0	3060	1,6	33,0	165,0	264
Лебединський	44,7	40,0	200,0	8940	7,1	36,5	182,5	1296
Липоводолинський	31,5	39,5	197,5	6220	5,4	35,5	177,5	959
Недригайлівський	33,0	40,0	200,0	6600	3,9	36,0	180,0	702
Охтирський	37,8	40,0	200,0	7560	7,9	35,5	177,5	1402
Путівльський	17,0	38,5	192,5	3275	2,2	34,0	170,0	374
Роменський	58,1	39,0	195,0	11330	9,5	35,0	175,0	1663
Середино-Будський	12,1	29,5	149,5	1785	0,8	31,5	157,5	126
Сумський	51,4	40,5	202,5	10410	10,0	40,5	202,5	2025
Тростянецький	22,9	40,5	202,5	4635	4,0	36,0	180,0	720
Шосткинський	19,0	29,5	149,5	2805	1,0	30,5	152,5	153
Ямпільський	12,2	29,0	145,0	1770	0,8	26,0	130,0	104

Продовження табл. 1. Формування страхового фонду для збереження та відтворення родючості ґрунтів Сумської області при вирощуванні картоплі та овочів

Найменування районів	Картопля і овочі			
	Площа, тис. га	Грошова оцінка 1 га, тис. грн.	Розмір страхового платежу з 1 га, грн.	Величина страхового фонду, тис. грн.
Всього по області	87,4	35,5	177,5	15514
м. Суми	1,1	40,0	200,0	220
Білопільський	6,1	38,0	190,0	1159
Буринський	3,0	37,0	185,0	555
Великописарівський	3,0	28,0	140,0	420
Глухівський	6,5	38,0	190,0	1235
Конотопський	8,7	37,0	185,0	1610
Краснопільський	3,5	29,0	145,0	508
Кролевецький	5,0	32,0	160,0	800
Лебединський	6,2	37,5	187,5	1163
Липоводолинський	1,6	30,5	152,5	244
Недригайлівський	3,6	31,0	155,0	558
Охтирський	6,0	36,0	180,0	1080

Найменування районів	Картопля і овочі			
	Площа, тис. га	Грошова оцінка 1 га, тис. грн.	Розмір страхового платежу з 1 га, грн.	Величина страхового фонду, тис. грн.
Путивльський	3,6	35,5	177,5	639
Роменський	6,7	37,5	187,5	1256
Середино-Будський	2,5	34,0	170,0	425
Сумський	9,3	39,0	195,0	1814
Тростянецький	3,2	29,5	147,5	472
Шосткинський	4,3	37,0	185,0	796
Ямпільський	3,5	30,5	152,5	534

У проведених розрахунках розмір страхового тарифу дорівнює 1% від грошової оцінки земельних ресурсів сільськогосподарського призначення, однак він коливається для кожного господарства в залежності від якості земельних ресурсів згідно з паспортними показниками в зв'язку зі застосуванням підвищувальних (від 1,0 до 2,5) і знижувальних (від 0,9 до 0,2) коефіцієнтів.

Страховий резервний фонд необхідно використовувати для відтворення якості земельних ресурсів, сплачуючи страхове відшкодування їх власникам у разі настання страхового випадку при дотриманні ними агротехнічних вимог вирощування сільськогосподарських культур; для відтворення непридатних для сільськогосподарського використання земельних ресурсів; запобігання погіршення екологічного стану земель сільськогосподарського призначення; заходів щодо відтворення деградованих та забруднених ґрунтів, підвищення родючості тощо. Відносини між страховиком і страхувальником ґрунтуються на принципах взаємовигоди та економічної зацікавленості страхувальника у підвищенні рівня власної екологічної безпеки.

Список літератури

1. Економічна оцінка природного багатства України : [монографія] / за заг. ред. акад. НАН України, д.е.н., проф. С. І. Пирожкова; акад. НААН України, д.е.н., проф. М. А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 396 с.
2. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
3. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 218 с.
5. Sokolenko L. F. Ecological and Economic Security Assessment in the System of Regional Environmental Management: A Case Study of Ukraine / L. F. Sokolenko, I. V. Tiutiunyk, D. V. Leus // International Journal of Ecology & Development. – 2017. – Volume 32, Issue Number 3. – Pp. 27–35.